

UDK 373.3/.5.011.3-052:364-787.2

Ilona Klimas

ORCID iD 0000-0001-7687-7325

Karolina Pelc

ORCID iD 0000-0001-5395-0577

Sylwia Kopytko

ORCID iD 0000-0001-9239-0947

absolwentki studiów I stopnia,
Wydział Pedagogiczny, Uniwersytet Rzeszowski,
ul. Ks. Jałowego 24, 35-010 Rzeszów, Rzeczpospolita Polska,
wped@ur.edu.pl

WSPARCIE SPOŁECZNE UCZNIÓW W SYTUACJACH TRUDNYCH W SZKOLE

Artykuł odnosi się do sposobów wsparcia uczniów w sytuacjach trudnych. W niniejszej pracy zaprezentowano ujęcie definicyjne wsparcia i sytuacji trudnych, z uwzględnieniem ich rodzajów oraz charakterystyczne cechy tych zagadnień. Przeprowadzono badania w szkole podstawowej w Rzeszowie wśród uczniów klas VI i VII, które wskazały na najczęściej występujące formy pomocy uczniom oraz częstotliwość doświadczania przez młodzież sytuacji trudnych. Badania zostały przeprowadzone przy pomocy kwestionariusza ankiety.

Słowa kluczowe: wsparcie; sytuacje trudne; szkoła.

<https://doi.org/10.28925/2226-3012.2018.7.97100>

Wstęp. W dzisiejszych czasach społeczeństwa stoją w obliczu wyzwań, które niejednokrotnie są dla nich czymś nowym i nieznanym. Większość z nich jest nieprzewidywalnych i trudnych do rozwiązania, gdyż scenariusze stosowane w sytuacjach standardowych i wyuczone wzory zachowań nie sprawdzają się (Piorunek, 2010, s. 7–8). Szczególnie pedagogzy nie powinni pozostawać obojętni na te problemy i uczyć młodych radzenia sobie w trudnych sytuacjach, które wymagają dodatkowych sił i konstruktywnego myślenia i nieszablonowych zachowań. W sytuacjach, gdy jednostka nie potrafi samodzielnie podjąć działania, ważne są reakcje społeczne wyrażone w postaci udzielanego wsparcia społecznego (Włodarczyk). Niezmiernie ważne więc współcześnie jest zagadnienie wsparcia w trudnych sytuacjach - w rodzinie, w szkole, w zakładach pracy i w wielu innych środowiskach życiowych człowieka. Jest ono tym bardziej istotne w stosunku do ucznia, wychowanka będącego w trudnym wieku adolescencji, stojącego przed ważnym wyborem drogi edukacyjnej i zawodowej, ucznia o specjalnych potrzebach rozwojowych, jak też ucznia z trudnościami w adaptacji do środowiska szkoły. Sytuacji, z którymi przyjdzie mu się zmierzać jest bardzo dużo, czy będą to sytuacje związane z trudnymi relacjami z rówieśnikami czy nauczycielami w danej szkole, z dłuższą chorobą czy też z emigracją zarobkowa

rodziców. Wszystkie z nich wymagają szczególnych aktywności i siły do pokonywania napotykaných barier, deficytów i trudności. W związku z tym warte uwagi jest wciąż zagadnienie wsparcia uczniów w trudnych sytuacjach w szkole i poza szkołą oraz poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: Czy jest ono wystarczające?

Teoretyczne aspekty wsparcia. W ujęciu tradycyjnym wsparciem społecznym nazywamy pomoc dostępną dla jednostki w sytuacjach trudnych (Jaworska-Obłój, Skuza, 1999, s. 733). Jest to pojęcie wskazujące na pozytywny związek między jakością relacji społecznych a utrzymaniem lub poprawą zdrowia i dobrostanu (Kaczan, Smoczyńska, Bąbiak, 2008, s. 12). Wyróżniamy dwa ujęcia wsparcia społecznego: strukturalne i funkcjonalne. W ujęciu funkcjonalnym nacisk kładziony jest na interakcje pomiędzy uczestnikami sytuacji problemowej, w której dochodzi do uzewnętrzniania emocji (Sęk, 2011, s. 16–17). Z kolei w ujęciu strukturalnym są to obiektywnie istniejące i dostępne sieci społeczne. Od innych sieci różnią się tym, że przez fakt istnienia więzi, przynależności oraz kontaktów społecznych mogą pełnić funkcję pomocną wobec osób, które znajdują się w sytuacji trudnej (Sęk, Cieślak, 2011, s. 14). Istnieją również cztery rodzaje wsparcia:

- emocjonalne – przekazywanie podczas interakcji emocji podtrzymujących,
- informacyjne (poznawcze) – wymiana informacji w celu lepszego zrozumienia sytuacji,

- instrumentalne – przekazywanie informacji o sposobach działania,
- rzeczowe (materialne) – bezpośrednie działanie na rzecz potrzebujących (Caplan, 1987, s. 19).

Aby uczeń mógł się prawidłowo rozwijać, jego otoczenie w szkole powinno być bezpieczne, zdrowe oraz przyjazne. Jako że uczniowie spędzają większość swego czasu w szkole, to właśnie tam kształtują się ich postawy, nawyki oraz styl życia. Przy tak dużej zbiorowości dzieci i młodzieży często występują sytuacje trudne, które mają destruktywny wpływ na osiągnięcie celów edukacyjnych oraz wychowawczych. Są one zależne zarówno od etapu edukacyjnego, wieku dziecka, warunków lokalowych, a także wykształcenia kadry pedagogicznej (Jarosz). Sytuacje trudne uczniów można rozpatrywać z różnych punktów widzenia: fizycznego, społecznego i psychicznego. Są one adekwatne do napotkanych trudności oraz do zagrożeń, które mogą z nich wynikać (Kocór, 2013, s. 91–110). Mają miejsce, gdy dochodzi do nierównowagi między potrzebami i zadaniami, a sposobami i warunkami ich realizacji. Podczas takiej sytuacji zostaje zakłócony normalny przebieg aktywności i zmniejsza się prawdopodobieństwo realizacji zadania na poziomie normalnym (Tomaszewski, 1978, s. 32–33). Wyróżniamy następujące rodzaje sytuacji trudnych:

- Sytuację deprivacji, w której człowiek pozbawiony jest środków wystarczających do godnego funkcjonowania i życia.
- Sytuację przeciążenia, która jest powiązana z sytuacją deprivacji. Jednostka napotyka zbyt duże wymagania ze strony innych osób, instytucji w stosunku do jej realnych możliwości.
- Sytuację utrudnienia, gdzie zaburzona zostaje możliwość działania, wykonania zadania przez pewne czynniki lub uniemożliwiona przez ich brak.
- Sytuację konfliktową, która ma miejsce, gdy dwie strony mają sprzeczne wartości, cele i dążenia.
- Sytuację zagrożenia, która występuje, gdy zostają naruszone cenione przez człowieka wartości, np. zdrowie, życie, autorytet, samoocena (Tomaszewski, 1978, s. 32–36).

Młodzi ludzie często popełniają błędy, dokonują niewłaściwej oceny. Bywa też, że nieadekwatnie reagują w sytuacjach, w których dopiero uczą się nowych zachowań. Jednakże o zaburzeniu zachowania można mówić, gdy zachowanie nieadekwatne staje się normą. Zadaniem szkoły, w tym wszystkich jej pracowników, jest korygowanie zachowań młodzieży, aby zadbać o jej prawidłowy rozwój (Jarosz).

Cel badań i metody badawcze. Celem przeprowadzonych badań było określenie poziomu, źródeł i form wsparcia uczniów w sytuacjach trudnych w szkole. Ponadto zbadano sposoby radzenia sobie uczniów w sytuacjach trudnych. Próbą badawczą była grupa 100 uczniów ze Szkoły Podstawowej nr 25 w Rzeszowie z klas VI (53%) i VII (47%). Do badań

przystąpiło: 54 dziewczyny oraz 46 chłopców. Zdecydowana większość respondentów (84%) jest mieszkańcami miasta, zaś mieszkańców ze wsi było tylko 16%. Sytuacja materialna rodziny przebadanych osób w znacznej mierze jest bardzo dobra (61%) lub dobra (24%). Przeciętna sytuacja materialna rodziny dotyczy zaledwie 15% respondentów. Przebadani uczniowie w znacznej mierze otrzymują oceny dobre lub bardzo dobre (68%). Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny, zaś narzędziem, za pomocą którego zebrano dane, był kwestionariusz ankiety.

Analiza uzyskanych wyników. Z przeprowadzonych badań wynika, że ponad 1/3 uczniów kilka razy w miesiącu doświadcza trudnych sytuacji w szkole, 5% respondentów stwierdza, że takie sytuacje zachodzą nawet do kilku razy dziennie. Pokazuje to, że sytuacje trudne w szkole są zjawiskiem bardzo powszechnym i wielu uczniów się z nimi zmagają.

Najczęściej występującą formą sytuacji trudnej jest trudność w uczeniu się, potwierdza ten fakt ponad 60% ankietowanych. Sytuacje trudne doświadczane w szkole dotyczą także braku akceptacji w klasie oraz kontaktów z rówieśnikami. Problem ten dotyka 23% ankietowanych. Niespełna 1/5 uczniów utożsamia sytuacje trudne z nadmiarem obowiązków. Można przypuszczać, że poziom nauki w danej szkole nie jest dostosowany do poziomu umiejętności uczniów. Trudności w uczeniu się mogą także wynikać z innych źródeł.

Z przeprowadzonej ankiety wynika, że jedynie dla 17% uczniów szkoła zawsze oferuje pomoc. Większa część respondentów uważa, że nie w każdej sytuacji szkoła oferuje im pomoc. Natomiast aż 1/3 badanych jest zdania, że placówka w ogóle nie reaguje na sytuacje trudne swoich uczniów.

Osobami najczęściej wspierającymi młodzież są ich rówieśnicy (69%), natomiast pracownicy szkoły stanowią najmniej zaufaną grupę wsparcia dla podopiecznych. Do pedagoga szkolnego zgłasza się tylko 4% uczniów, a do wychowawcy 1/4 badanych. Uczniowie wykazują większe zaufanie do swoich rówieśników. Można przypuszczać, że nastolatki mają poczucie większego zrozumienia ze strony kolegów i koleżanek, aniżeli rodziny czy nauczycieli.

Kolejnym zagadnieniem była skuteczność otrzymanego wsparcia zdaniem uczniów. Pomoc ze strony szkoły dla ponad połowy respondentów jest nieskuteczna. 1/4 badanych ocenia otrzymane wsparcie jako mało skuteczne. Natomiast tylko 13% badanych uważa ją za zadowalającą. Najbardziej skuteczną formą wsparcia jest wsparcie wartościujące (ponad 50%), z kolei wsparcie materialne, emocjonalne i instrumentalne utrzymuje się na podobnym poziomie (14–17%).

Uczniowie zostali również zapytani o najczęściej wybierane formy pomocy oferowane przez szkołę. Dla 36% najczęściej otrzymywaną formą pomocy jest współpraca z instytucjami pomocy społecznej. Bardzo

często uczniowie korzystają z pomocy psychologa (niespełna 1/3). Placówka współpracuje także z ośrodkami uzależnień i Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną, tam również kieruje uczniów, którzy zmagają się z trudnymi sytuacjami (30%). Najrzadszą formą pomocą, oferowaną przez szkołę, jest pomoc materialna i finansowa (zaledwie 7%).

Zbadano również sposoby radzenia sobie uczniów w sytuacjach trudnych. Najczęściej uczniowie zwracają się o pomoc do swoich rówieśników oraz rodziny (ponad 40%). Mniejsza część respondentów szuka wsparcia u nauczycieli (16%). 1/3 z grupy przebadanych tłumy w sobie emocje lub, w chwilach trudnych, oddaje się swojemu hobby. Z kolei niespełna 12% uczniów samodzielnie zмага się ze swoimi problemami, szukając rozwiązań na własną rękę. Z badań wynika, iż młodzi ludzie częściej sięgają po pomoc innych osób. Może to mieć związek z dużym zaufaniem i chęcią podzielenia się swoimi problemami. Respondenci zdają sobie sprawę, że wspólne rozwiązywanie problemów jest prostsze i przynosi widoczne korzyści.

Podsumowanie. Badania pokazują nam, że uczniowie

często spotykają się z sytuacjami trudnymi, przez co bardzo ważnym zadaniem szkoły jest ich uchwycenie i odpowiednia reakcja. Patrząc na wyniki badań niepokojącym jest fakt, że aż 5% uczniów doświadcza sytuacji trudnych w szkole do kilku razy dziennie. Możliwe, że brak akceptacji w klasie i konflikty z rówieśnikami przyczyniają się do coraz większej ilości sytuacji trudnych w szkole. Najczęściej uczniowie zmagają się z trudnościami w uczeniu się. Uczniowie poszukują wsparcia u pracowników szkoły. Jak wynika z badań, szkoła nie jest obojętna na problemy uczniów, jednak większość z nich twierdzi, że ta pomoc bardzo rzadko okazuje się skuteczna. Zaskakujący jest fakt, że pedagodzy szkolni oraz specjaliści wspierają uczniów w sytuacjach trudnym w bardzo małym stopniu.

Podjęte badania wymagają dalszej penetracji zjawiska. Ich wyniki są argumentem poszukiwania przez szkołę i w szkole bliższych relacji z uczniami, którzy sobie nie radzą w trudnych sytuacjach. Zadaniem i wyzwaniem nauczycieli, wychowawców, dyrektorów, itp. jest rozwijanie dialogu i tworzenie ciepłej atmosfery w szkołach, by uczniowie mogli bardziej im zaufać.

References

- Caplan, G. (1987). System oparcia [w:] W. Widłak, *Pomoc nieprofesjonalna i grupy wzajemnej pomocy*. Warszawa, Rzeczpospolita Polska (pol).
- Jaworska-Oblój, Z., & Skuza, B. (2008). Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcje w badaniach naukowych. *Przegląd Psychologiczny*, 3 (pol).
- Kaczan, R., Smoczyńska, K., & Bąbiak, I. (2008). Jaka pomoc i dla kogo? *Wsparcie indywidualne i instytucjonalne a aktywizacja zawodowa osób z ograniczeniem sprawności. Seria Osoby z ograniczeniem sprawności na rynku pracy*, tom 5. Warszawa, Rzeczpospolita Polska: Academica Wydawnictwo SWPS (pol).
- Kocór, M. (2013). Wsparcie nauczycieli w sytuacjach trudnych [w:] red. K. Barłóg, E. Tłuczek-Tadla i M. Żak. *Dyskurs pedagogiczny*, tom 7. Przemoc i agresja jako zagrożenie bezpieczeństwa i rozwoju dziecka. Jarosław, Rzeczpospolita Polska: Wyd. PWSTE (pol).
- Piorunek, M. (2010). O pomocy, wsparciu społecznym i poradnictwie – prolegomena do teoretycznych rozważań i praktycznych odniesień [w:] M. Piorunek, *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo*. Od teorii do praktyki. Toruń, Rzeczpospolita Polska: Wydawnictwo Adam Marszałek (pol).
- Sęk, H. (2011). O wieloznacznych funkcjach wsparcia społecznego [w:] L. Cierpiątkowska, H. Sęk. *Psychologia kliniczna i psychologia zdrowia*. Poznań, Rzeczpospolita Polska: Wydawnictwo Fundacji Humaniora (pol).
- Sęk, H., & Cieślak, R. (2011). Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne [w:] Sęk H., Cieślak R.. *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*. Warszawa, Rzeczpospolita Polska: Wydawnictwo PWN (pol).
- Tomaszewski, T. (1978). Człowiek w sytuacji [w:] T. Tomaszewski (red.). *Psychologia*. Warszawa, Rzeczpospolita Polska: PWN (pol).
- Jarosz, E. *Sytuacje trudne w szkole – jak sobie z nimi radzić*. URL: <http://pppkozienice.pl/wp-content/uploads/2015/04/Sytuacje-trudne-w-szkole-1.pdf> (dostęp: 05.04.2018) (pol).
- Włodarczyk, E. *O wsparciu społecznym i jego znaczeniu*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. URL: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/15638/1/Wlodarczyk%20E_%20wsparciu%20spo%C5%82ecznym%20i%20jego%20znaczeniu.pdf (dostęp: 05.04.2018) (pol).

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА УЧНІВ У СКЛАДНИХ СИТУАЦІЯХ В ШКОЛІ

Клімас Ілона, Пельц Кароліна, Копитко Сильвія, випускниці педагогічного факультету, Жешувський університет, вул. К. Ялового, 24, 35-959 Жешув, Республіка Польща, wped@ur.edu.pl

У статті йдеться про різні способи підтримки учнів у складних ситуаціях. Представлено визначення понять «підтримка» та «складні ситуації».

Проаналізовано результати дослідження, яке проводилося у закладі початкової освіти м. Жешув серед

учнів VI та VII класів. Мета дослідження полягала у визначенні рівня, джерел та форм підтримки учнів у складних ситуаціях у школі. Крім того, були розглянуті способи вирішення можливих складних ситуацій, які виникли з учнями. Дослідницька вибірка – 100 учнів початкової школи. Переважна більшість респондентів (84%) – це жителі міста, а мешканці села – лише 16%. Дослідження проводилося за допомогою опитувальника.

Результати дослідження показали, що складні ситуації в школі є дуже поширеним явищем. Найчастішою формою складної ситуації є труднощі в навчанні, цей факт підтверджує більше, ніж 60% респондентів. Менше 1/5 учнів визначають складні ситуації з надмірними обов'язками. Опитування показує, що лише для 17% учнів працівники школи завжди пропонують допомогу. Більшість респондентів вважають, що школа не допомагає їм у кожній ситуації. Так, 1/3 респондентів вважають, що інституція взагалі не реагує на складні ситуації своїх учнів. Найчастіше підтримують однолітки (69%), а працівники школи є найменш довірливою групою для учнів. Інша проблема полягала в ефективності отриманої підтримки, оскільки 1/4 опитаних оцінюють отриману підтримку працівниками школи як не дуже ефективну.

Зроблено висновок, що найважливішим завданням школи є вчасне та ефективне реагування на складні ситуації, які виникають з учнями. Оскільки результати дослідження показують, що 5% учнів переживають складні ситуації в школі кілька разів на день. Проведене дослідження вимагає подальшого вивчення цього явища. Отримані результати є аргументом для працівників закладів освіти, щоб сприяти налагодженню довірливих стосунків з учнями школи з метою покращення якості освітнього процесу.

Ключові слова: підтримка; складні ситуації; школа.

SOCIAL SUPPORT FOR STUDENTS IN DIFFICULT SITUATIONS

Klimas Ilona, Pelc Karolina, Kopytko Sylwia, Graduates of the Faculty of Pedagogy, University of Rzeszów, 35-959 Rzeszów, 24 K. Yalovoho Str., The Republic of Poland, wped@ur.edu.pl

The article refers to ways of supporting students in difficult situations. This paper presents the definition of support and difficult situations, taking into account their types and the characteristics of these issues. Surveys were conducted at primary school in Rzeszów among students of grades VI and VII, which indicated the most frequent forms of help for students and the frequency of difficult situations experienced by young people. The survey was carried out by means of a questionnaire.

Key words: support; difficult situations; school.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2018

Прийнято до друку 27.09.2018